ПрАТ «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»
Навчально-науковий інститут права та безпеки ім. Володимира Великого

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

XI Міжнародної науково-практичної конференції

«Розвиток української держави в умовах активізації євроінтеграційних процесів»

08 травня 2026 р.

м. Київ

Свистунова М.Д.
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права та
безпеки ім. князя Володимира Великого ПрАТ ВНЗ МАУП
Науковий керівник:
Талах А.М.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії держави і права та конституційного права,
Навчально-науковий інститут права та безпеки
імені князя Володимира Великого ПрАТ "ВНЗ МАУП"

Захист прав людини у мирний і воєнний час

Україна є стороною переважної більшості універсальних міжнародно-правових актів у сфері захисту прав людини, а також регіональних договорів, укладених у межах міжнародних організацій, членом яких вона виступає. Важливе значення у цьому контексті мають положення Конституції України, відповідно до яких чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є складовою національного законодавства. Крім того, Основний Закон визначає, що зовнішньополітична діяльність держави здійснюється на засадах загальновизнаних принципів і норм міжнародного права та спрямовується на забезпечення національних інтересів, безпеки й розвитку міжнародного співробітництва [1]. З огляду на це органи державної влади, посадові особи та громадяни зобов'язані дотримуватися міжнародно-правових зобов'язань України, зокрема у сфері забезпечення та захисту прав людини.

Світовий досвід переконливо свідчить, що систематичні порушення прав людини становлять один із чинників дестабілізації внутріш-

ньодержавних і міжнародних відносин та нерідко стають передумовою виникнення збройних конфліктів. Саме тому у Статуті Організації Об'єднаних Націй підтримання міжнародного миру та безпеки нерозривно пов'язується з повагою до прав і свобод людини. Документ наголошує на необхідності формування таких умов міжнародного співіснування, за яких забезпечуються як мир і стабільність, так і належний рівень захисту людської гідності.

В умовах воєнного стану проблема забезпечення прав людини набуває особливої актуальності та охоплює правовий, гуманітарний, соціальний і морально-етичний виміри. Стан дотримання прав і свобод у кризових умовах є одним із ключових показників ефективності функціонування правової держави, рівня розвитку демократичних інститутів та реальної спроможності державної влади забезпечувати верховенство права навіть за наявності екзистенційних загроз [2].

Варто наголосити, що права людини, закріплені міжнародно-правовими актами універсального характеру, зберігають своє значення як у мирний період, так і під час збройних конфліктів. Зокрема, частина друга статті 29 Загальної декларації прав людини передбачає можливість встановлення законом певних обмежень прав і свобод виключно з метою забезпечення належного визнання та поваги прав інших осіб, захисту моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві. Водночас зазначене положення не може тлумачитися як підстава для припинення дії міжнародних стандартів у сфері прав людини в умовах війни.

Підтвердженням цього є позиція Організації Об'єднаних Націй. Так, у Резолюції Ради Безпеки ООН № 237 від 14 червня 1967 року підкреслено, що основоположні та невід'ємні права людини підлягають повазі навіть в умовах збройного конфлікту [3]. Аналогічний підхід відображено у документах Генерального секретаря ООН та Резолюції Генеральної Асамблеї ООН № 2675, де наголошується на тому, що фундаментальні права людини, закріплені міжнародним правом, продовжують діяти і в період воєнних дій.

Разом із тим у ситуаціях збройних конфліктів особливого значення набувають норми міжнародного гуманітарного права, які історично сформувалися як система законів і звичаїв війни та покликані мінімізувати її негативні наслідки для людини.

Відмінність між міжнародними стандартами у сфері прав людини та нормами міжнародного гуманітарного права полягає насамперед у сфері їх застосування. Міжнародне право прав людини покладає на державу обов'язок забезпечувати права і свободи всіх осіб, які перебу-

вають під її юрисдикцією, незалежно від наявності чи відсутності воєнного конфлікту. Натомість міжнародне гуманітарне право застосовується виключно в умовах міжнародних або неміжнародних збройних конфліктів та спрямоване передусім на захист осіб, які не беруть або припинили брати участь у бойових діях. До таких осіб належать поранені, хворі, військовополонені, особи, які постраждали внаслідок корабельної аварії, а також цивільне населення.

Іншою важливою відмінністю є режим обмеження прав. Міжнародні договори у сфері прав людини допускають можливість тимчасового обмеження окремих прав і свобод у надзвичайних обставинах, зокрема під час воєнного або надзвичайного стану. Такі обмеження можуть стосуватися використання майна для потреб оборони, запровадження спеціальних режимів пересування населення, обмеження діяльності окремих організацій та інших заходів, необхідних для забезпечення національної безпеки.

Водночас існує коло прав, відступ від яких є неприпустимим за будь-яких обставин. До них належать право на життя у визначених міжнародним правом межах, заборона катувань, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання, заборона рабства та інші фундаментальні гарантії. У свою чергу, норми міжнародного гуманітарного права підлягають обов'язковому дотриманню всіма сторонами конфлікту без будь-яких винятків. Відповідний принцип закріплено, зокрема, у статті 1 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій 1949 року.

Спільною рисою міжнародного права прав людини та міжнародного гуманітарного права є встановлення міжнародно-правової відповідальності держав і персональної кримінальної відповідальності фізичних осіб за найтяжчі міжнародні злочини. Йдеться насамперед про геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини та інші грубі порушення міжнародного права, серед яких захоплення заручників, жорстоке поводження з військовополоненими, використання цивільного населення як «живого щита», застосування заборонених засобів ведення війни, а також умисні напади на цивільних осіб і цивільні об'єкти.

Міжнародна практика переконливо демонструє невідворотність відповідальності за вчинення таких діянь. Про це свідчить діяльність міжнародних кримінальних трибуналів щодо колишньої Югославії та Руанди, Спеціального суду щодо Сьєрра-Леоне, а також Міжнародного кримінального суду. Завдяки їхній діяльності до відповідальності було притягнуто значну кількість осіб, причетних до вчинення міжнародних злочинів [4].

Показовим прикладом є вирок Міжнародного трибуналу щодо Руанди, винесений у 1998 році колишньому прем'єр-міністру країни Жану Камбанді, який став першим главою уряду, засудженим за вчинення геноциду. Не менш важливим прецедентом стало засудження у 2012 році колишнього президента Ліберії Чарльза Тейлора Спеціальним судом щодо Сьєрра-Леоне за воєнні злочини та злочини проти людяності [5]. Ці рішення підтвердили, що навіть найвищий політичний статус не може бути підставою для уникнення міжнародної кримінальної відповідальності.

Саме в діяльності міжнародних судових інституцій найбільш виразно проявляється правоохоронна функція міжнародного права, спрямована на забезпечення ефективного захисту прав людини та відновлення справедливості щодо жертв найтяжчих злочинів.

Досвід міжнародного правосуддя свідчить про те, що особи, винні у вчиненні воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду, можуть бути притягнуті до відповідальності незалежно від часу, що минув з моменту вчинення відповідних діянь. Це обумовлено положеннями Конвенції про незастосування строків давності до воєнних злочинів і злочинів проти людяності 1968 року, яка закріплює принцип невідворотності покарання за найтяжчі міжнародні злочини.

У цьому контексті послідовна діяльність України щодо документування та збору доказів злочинів, пов'язаних зі збройною агресією Російської Федерації проти України, є юридично обґрунтованою та відповідає міжнародним стандартам притягнення винних до відповідальності. За наявності належної доказової бази реалізація принципу невідворотності покарання стає насамперед питанням часу та ефективності міжнародно-правових механізмів правосуддя.

Література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.

2. Ніколенко Л.М.Рахист прав людини в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2025. Серія ПРАВО. Випуск 91: частина 1. С. 208. URL: https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/11/32.pdf

3. Резолюції Ради безпеки ООН. 1967 рік. URL: https://main.un.org/securitycouncil/ru/content/resolutions-adopted-security-council-1967

4. Key Figures of Cases // International Criminal Tribunal for Rwanda // URL: http://www.unictr.org/en/cases/key-figures-cases

5. Independent Counsel v. Prince Taylor // Special Court for Sierra Leone // URL: http://www.rscsl.org/Contempt2012-02.html.